

1966 YILINDA İSTANUL'DA SARAÇHANEDE YAPILAN HARFİYAT

Martin HARRISON ve Nezih FIRATLI

Saraçhane hafriyatına Dumbarton Oaks ile İstanbul Arkeoloji Müzeleri tarafından 13 Haziran 1966 tarihinde yeniden başlanarak on bir hafta devam edildi¹. Altıncı asra ait olan Ayos Polyeuktos kilisesinin esas hatları 1965'de tesbit edilmişti. 52 metre kenarı olan bir kare teşkil eden bazilika binasının temelleri, üst kısmının tonoz örtülü olduğunu gösteren deliller ile birlikte büyük ölçüde tesbit edilmiştir. Üst kısmının tonozlu olduğu anlaşılmaktadır². Kazı sahası ortasından geçmekte olan muvakkat yol kazı mevsimi başında henüz kaldırılmamış olduğu için, bu senenin başlıca işini narteks ile atrium sahasının tetkik edilmesi teşkil etti. Oradaki Bizans tabakaları hemen hemen kaldırılmamış gibidir³ (Resim 1,2).

Kilisenin planına eklenen inşaat şunlardan ibarettir: (a) narteksin şimalinden itibaren uzanan duvarlar (galeri rampı?), (b) narteksin dış duvarının ortasına dayanan hariç tonoz (atriumdan kiliseye çıkan merdiven ?), (c) çapraz tonozların istinat ettiği tuğla payeler ihtiva eden büyük sarnıç (resim 1). Bu sarnıç tali bir

inşaat olup narteksin dış duvarının şimal kısmına eklenmişti (resim 3); devamı şimdilik tesbit edilemedi.

Atrium sahasında bir takım dik dörtgen çukurlar, hafif enkaz ile tamamiyle dolmuş olup kilisenin esas yıkılışından hemen biraz evvel bu duvarların kaldırılmış olduğunu göstermektedir. Bu çöküntünün 12 nci asır sonlarında yahut 13 ncü asır başlangıcında olduğu, sahayı örten hafif enkazdan ibaret yaygın tabakadaki çanak çömleklerden anlaşılmıştır. Burada en çok 12 nci asır sgraffito çanak-çömlekleri bulunuyor (Resim 4).

Narteksin emin bir şekilde tabakalar teşkil eden enkazı arasında bir takım küçük, tasvirli mermer kabartmalar (vasatı 0.35 cm. kare) mevcut idi. Bunlardaki tasvirler Hz. İsa, Meryem ile çocuk İsa ve havarilerden dördüne aittir (resim 5, 6); havariler halesizdirler. Tasvirlerin her biri bilhassa tahrip edilmişlerdir. Bu hal ikonoklasmın ortaya çıkışı ile izah edilebilir. Eğer düşündüğümüz gibi, bu kabartmalar 6 ncı ve 7 nci asra ait iseler, pek büyük önem taşımaktadırlar⁴.

Sarnıcın dibinde bir çok mermer kırıntılar var idi. Bunların arasında kırık pencere çerçeveleri de bulunmaktaydı (Resim 7). Bu pencere çerçevelerinden ikisi yeniden terkip edildi. Biri 2.46 m. yüksekliğinde olup elli altı parçadan (resim 8, solda), öbürü 2.53 m. yüksekliğinde olup yetmiş parçadan terkip edildi (Resim 8 sağda). Kabartmalı mimarî parçalar da yine pek çok ele geçti. Böylece Saraçhane

¹ Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü ile İstanbul Arkeoloji Müzesi ve Belediyesi tarafından gösterilen kolaylıklardan dolayı derin şükranımızı arz ederiz.

² Bu Dergiden başka 1964 ve 1965 mevsimlerine aid raporlar *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yıllığı* No. 13-14 de *Dumbarton Oaks Papers*'da neşredildi.

³ Heyetimiz yine aynı zevattan teşkil edildi: Mr. G.R.J. Lawson, Mrs. Harrison, Dr. J.W. Hayes, Mr. C. Arthur'dan meydana gelmiştir. Bunlardan başka Y. Akyürek, I. Muslubas, P. Pfeiffer, E. Sanford, M. Turunc ve M. Williams tarafından gördüğümüz yardımdan dolayı müteşekkirimiz. Evvelce olduğu gibi Müzenin teknik yardımı da çalışmamız için fevkalâde kıymetli oldu.

⁴ Bunları Paulus Silentiarius tarafından kaydedilen Ayasofya temponundaki tasvirler ile mukayese etmek faydalı olabilir.

listesine bir çok yeni motifler ilave edildi. En önemlilerinden ikisinin burada resmini veriyoruz.

1) Kemeraltı başlığı Dokuz dilimli "yaprağa" yerleştirilmiş dal ile bunun arasında dikine filiz motifi birbirini takip etmektedir (y. 0.26, kaide 1.33×1.05 m.; Res. 9).

2) Paye parçası. Üstteki zikzag tezyinatı altında asma ve nar dalları (y. 0.615, eni 0.47 m.; Res. 10). Venedikteki *Pilastriacritani* denilen payelerin tezyinatına tamamen uymaktadır. Bunların Filistindeki Akkâ'dan değil İstanbul'dan götürüldüğü evvelki raporlarımızda isbatlanmış idi.

Saraçhanedeki kazı, hem Justinian'dan evvelki Bizans baş şehri İstanbul sanatının zannedildiğinden daha çeşitli olduğunu, hem de ta o zaman İstanbul'un mühim bir sanat merkezi teşkil ettiğini doğrulamaktadır.

Paeologlar devrine ait çanak-çömleğin yokluğu, Bizans İmparatorluğu'nun son iki asrında Saraçhane bölgesinin meskûn olmadığını gösteriyor. Bu suretle sebebi izah edilen bu boşluk dikkate alınmadığı tak-

dirde Saraçhane buluntularının beşinci asırdan on dokuzuncu asra kadar sıralanması, bu şehre ait fevkâlade muntazam bir buluntu silsilesi göstermektedir. Bizans orta devri çanak-çömleğinin çoğu, maalesef tabaka göstermeyen karışık döküntülerden alınmış olup bu çanak çömlek aynı zamanda pek kırık haldedir. Bununla beraber erken Osmanlı devrine ait mükemmel bir takım kuyu gurupları vardır. Bunlar dikkatle ayrılarak, hem kaba hem de güzel kaplar etrafı bir şekilde tetkik edilebildi.

28 Temmuz 1966 da Saraçhane yeraltı geçidi, Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay tarafından merasimle açıldı. İki senedenberi arkeolojik saha içinden geçen muvakkat yol böylece trafiğe kapanmış oldu. Kaldırım taşları kaldırıldıktan sonra burada bir hendek kazılmağa başlandı. Yolun hemen altında on altıncı asra ait bir çukurda yerli yapı kırmızı cilâlı testiler ile birlikte nefis İznik tabaklarına tesadüf edildi (hususiyile resim 11, 12). Bu hendegın kazılmasına kazı mevsiminin son haftasında başlandı, 1967 yılı kazısı bu mühim sahada yapılacaktır.